

ההיסטוריה של ההומוסקסואליות ד"ר עמית קמה

קיום יחסי מין בין גברים הינו התנהגות המלווה את המין האנושי, מן הסתם, משחר ימיו. בהקשר של העולם ה'מערבי' קיימות עדויות רבות וספרות עשירה על אודות קשרים אינטימיים שהתקיימו בין גברים. אולם, פעילות אנושית זו זכתה לקיתונות של רותחין כנראה מאז ומתמיד (קמה, 2003).

חלוקת העבודה המגדרית הממצבת את הגבר בעליונות, מיוחסת – בין השאר – לתפקידו המקובל במעשה הזיווג. האדרת הפאולוס היא ביטוי סמלי של שליטתו של הגבר במערכת היחסים, המתירה לנקבה להיות זאת בלבד: נקב לסיפוק צרכיו של בעלה ובעולה. היפוך תפקידי הזכר לנחדר נתפס כתוהו ובוהו מאז ראשית ההיסטוריה. כאשר הזכר איננו עושה שימוש חודרני בפאולוס שלו, אלא רק מספק את הנקב אליו חודר פאולוס של גבר אחר, מתערערת חלוקת העבודה הנוקמטיבית בין המינים: סדקים נפערים בִּפְנֵי עליו מיוצבת ההגמוניה הזכרית.

על מנת למנוע את התפשטותה של הפרקטיקה המינית בין גברים ולשמר את ההגמוניה הגברית, נוצרו שלושה מנגנונים עיקריים בתרבות ה'מערבית': המנגנון המוסרי, המנגנון החוקי והמנגנון המדעי. כתבי הקודש היהודיים, הנוצריים והמוסלמים הגדירו את האיסור על הפרקטיקה ההומואית כצו אלוהי. שורשיו של האיסור בתפיסה הגורסת שבני האדם נוצרו לפרות ולרבות: ה'טבע', המבטא את רצונו של האל, יצר שני מינים כדי לשמור על קיומו הנצחי. השחתת זרע לריק במעשים מיניים שאינם מיועדים לצורך הקמת דור חדש פוגעת בסדר הטבעי. עיגונו של האיסור במערכת מוסרית אֶפְשֵׁר לסווג פעילות מינית בין גברים כחטא המחייב ענישה כדי להקפיד על הטוהר המוסרי של הקהילה. הממסד הדתי נטל על עצמו את התפקיד של עיצוב הסדרים החברתיים: עידוד הפעילות המותרת, והענשתה של הפעילות הסוטה.

המנגנון החוקי, האוסר על קיום יחסי מין בין גברים ומעניש את המבצעים אותם, הוא תוצר של הרעיונות האלו. ההלכה והחקיקה הדתיות לחלו אל תוך משפט המדינה, והפעילות הבלתי מוסרית נעשתה לעבירה פלילית. השיח המשפטי אֶפְשֵׁר להמשיג את החטא במונחים שימושיים: מעתה ניתן להעניש את אלו המפרים את החוקים האזרחיים. באירופה החל מימי הביניים ועד תחילת העידן המודרני נענשו מקיימי מעדשי סדום בעונש מוות. זהו היסוד לחוקים במדינות המודרניות המגדירים עבירות מין, שאחת מהן היא קיום משכב זכר.

המנגנון השלישי, שהופעל לצורך צמצום ממדיה של התופעה, הוא פרי העשייה המדעית האינטנסיבית של שלהי המאה ה-19. על מנת לרדת לשורשיו, עלינו להתבונן בתהליכים הסוציו-היסטוריים, אשר באמצעותם הפרקטיקה המינית הפכה לגורם מכונן זהות. ראוי להדגיש שטרם העידן המודרני, גברים שמושאי תשוקתם היו גברים יכלו לספק את צורכיהם מבלי שלעובדה זו היו השלכות כלשהן על זהותם והגדרתם העצמית. הופעתו של ההומוסקסואל על הבמה החברתית בעולם ה'מערבי' היא תוצר התפתחויות שאותן נסקור כעת בקצרה. במחצית השנייה של המאה ה-19 נוצרו תנאים חברתיים, שאפשרו לכונן זהות הומואית. הרעיון המרכזי הוא יצירתו של אדם אוטונומי, משוחרר יחסית מכבלים חברתיים. אדם כזה יכול לממש את נטייתו המינית ביתר חופשיות, וגם לארגן פעילות קהילתית, המבססת זהות סביב הפעילות המינית. התפתחות הקפיטליזם התעשייתי בד בבד עם העובדה שהמשפחה הגרעינית איננה מהווה עוד יחידת ייצור כלכלית, אפשרו לקיים יחסי זוגיות המושתתים על יחסים רגשיים. בנוסף, תהליכי העיזר יצרו ערים גדולות ומנוכרות, שהותירו אנונימיות לקיום פעילויות שבמסגרתן של הקהילה הקטנה היו בלתי אפשריות. בנוסף, אם בעבר האדם הגדיר עצמו לפי ייחוס חברתי, בעידן המודרני הוא מגדיר את עצמו לפי רצונו, צרכיו ו/או שאיפותיו הפרטניות, וגם על פי נטייתו המינית (D'Emilio, 1993).

יתרה מכך, המיניות מהווה חלק מזהותו של האדם המודרני. הפצת האידיאלים של אהבה רומנטית – כגון: חיזור וניתוק המעשה המיני מהולדה – אפשרה את ניתוקו של התא הזוגי מן המערכת המשפחתית הרחבה, והעניקה לו משמעות מיוחדת. בפעם הראשונה בהיסטוריה, המיניות הופרדה מן המעגל של היריון ולידה. המיניות נעשתה לפתע 'משהו' השייך לאדם, ללא הכרח המכביד של מחויבויות עתידיות. כיום, לכל אחד מאתנו 'יש' מיניות. אחת ההשלכות של התפתחויות אלו היא הפיכתה של ההומואיות ל'משהו' שהאדם יכול להיות. הנטייה המינית הפכה להיות תכונה, שהפרט יכול לייחס לעצמו.

המאה ה-19 התייחדה גם בעיסוקה הרב במיניות ובהפיכתה למדע. בהקשר זה נהוג היה לטעון שהמוסדות המודרניים גובים מִגְנֵי החברה מחיר בתמורה לרווחים שהם מציעים. ציביליזציה משמעה משמעת, שהינה פיקוח על הדחפים. פוקו (1976) [1996] יוצא כנגד טענות אלו, שהוא מכנה "ההשערה הדכאנית". לשיטתו, המודרנה דווקא מעלה על נס את המיניות: היא דנה ועוסקת בה ללא הרף לא משום שהיא מבקשת להכחידה, אלא משום שהחברה

המודרנית מעוניינת לארגן ולמְשֵׁט את ההתפתחות הנפשית והגופנית של הפרט. המדינות והארגונים המודרניים תלויים בפיקוח קפדני ומדוקדק של האוכלוסיות. פיקוח כזה התאפשר על ידי פיתוח של הפוליטיקה של הגוף האנושי. חלק ממגמה זו היה הסיווג של הסטיות, שבוצע על ידי אנשי הפרופסיות המדעיות והרפואיות. בייחוד המשגתו של ה"הומוסקסואל" כזהות ולא כמבצע של פעילות מינית מסוימת: "עושה מעשי הסדום היה מי שמעד ושב וחסא, ההומו הוא עתה זן בפני עצמו" (פוקו, שם, עמוד 34).

הטבעת המושג "הומוסקסואליות" בשנת 1869 הנה נקודת ציון היסטורית מכרעת. אין זה רק חידוש לשוני לשמו, אלא סימון הפועתן של שתי קטגוריות חברתיות חדשות על במת ההיסטוריה, כאשר הקטגוריה השנייה היא בת זוגה, ההטרסקסואליות.

יצירתו המושגית של ה'זן' ההומואי אפשרה לייסד מנגנון פיקוח נוסף: השיח המדעי. החוסא והעברייין הוא מעתה גם חולה ומושא לבחינה מדעית. במאת השנים הבאות ההומו וההומואיות שימשו אתר בלתי נדלה לפעילות מדעית. הפעילות הזו התמקדה בעיקר בתחום הפסיכולוגי, שעד תחילת שנות השבעים של המאה העשרים, התייחסה בעיקר להיבטים הפתולוגיים. הדרתם של ההומואים מן החברה הייתה כעת מושלמת: כסובלים מהפרעה נפשית אין הם נמנים עם שורותיה של החברה הבריאה, המתפקדת והתורמת לאנושות.

תהליכי תיקון: הומוסקסואלים כאזרחים שווים

לאחר כמאה שנות מחקר על ה'מחלה' ההומואית, החלו להיווצר בקיעים בחומת השיח הפתולוגי. מהפך של ממש התרחש בשנת 1973 כתוצאה ממאמצים של חברים בארגון הפסיכולוגים האמריקני, אשר הובילו להסרת ההומואיות מרשימת ההפרעות הנפשיות. שינוי ההתייחסות המדעית להומואיות כאל פתולוגיה בת טיפול גרר מעבר מעיסוק באטיולוגיה להתמקדות במאפיינים הפסיכולוגיים והסוציולוגיים של הומואים, ובעיקר בדרכי התמודדותם עם היחס החברתי ושלבי עיצוב זהותם.

במקביל לתהליכים אלו התרחשו שינויים חברתיים מרחיקי לכת במאזן הכוחות בין מגזרים חברתיים 'חלשים' לבין ה'חזקים'. העמקת המודעות לזכויות הפרט בעקבות ההכרה בזכויות האדם האוניברסליות שהחלה עם תום מלחמת העולם השנייה, הניבה תנועות חברתיות שחרתו על דגלן את ביזור העוצמה החברתית. העשור השישי למאה העשרים ראה את ניצני השינוי בתפיסות העצמיות של ההומואים: הם החלו לדרוש לגיטימציה לזהותם ולאורח חייהם. ההתקוממות כנגד העוולה המתמשכת היוותה זרז להתארגנות פוליטית. בפעם הראשונה בהיסטוריה ההומואים העזו להציג את הנטייה המינית לא רק כרכיב מכונן זהות מבייש ומכתיים, אלא גם כבסיס לכינונה של קהילה העומדת על שלה, ליתר דיוק, קבוצת מיעוט המופלית לרעה על ידי מכלול המוסדות החברתיים, ולהפעיל אסטרטגיות כדי לקדם את עצמם למרכז של הקונסנזוס החברתי. הדרישה הבסיסית והראשונית של ארגוני ההומואים הייתה לבטל את החקיקה האוסרת על הפרקטיקה המינית ההומואית. בארצות רבות המאבקים נשאו פרי, ואכן נעשו שינויים חקיקתיים על מנת להסדיר את מעמדם החוקי של הומואים.

כיום נדמה שמיניותו של אדם היא אבן פינה חשובה בזהותו, ואין חולקים על כך. עובדת היותו הומואים או הטרסקסואלים טבועה לחלוטין במערך ההיבטים המכוננים את עצמיותו עד כדי כך שמעטים עוצרים לחשוב כי מדובר, אחרי הכול, בתופעה חדשה מאוד בהיסטוריה האנושית. אוסקר וויילד הוא אולי האדם הראשון, שבגינו התחלנו לתייג את עצמנו בעזרת מיניותנו כדבר שבשגרה.

מקורות:

- פוקו, מ. (1976 [1996]), **תולדות המיניות I: הרצון לדעת**, תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד (תרגום: ג. אש)
- קמה, ע. (2003), **העיתון והארון: דפוסי תקשורת של הומואים**, תל אביב: הקיבוץ המאוחד
- Cohen E. (1993), **Talk on the Wilde Side: Toward Genealogy of a Discourse on Male Sexualities**, New York: Routledge
- D'Emilio J. (1993), **Capitalism and Gay Identity** In H. Abelove, M. A. Barale & D. M. Halperin (Eds.), **The Lesbian and Gay Studies Reader** (pp. 467-476), New York: Routledge